

# HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163  
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor  
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

## BEVRIJDING

Vandaag tot u sprekende over de bevrijding van ons land, nu 20 jaar geleden, geef ik er mij rekenschap van, dat de viering daarvan pas over enkele dagen plaats heeft en dat daaraan nog voorafgaat de herdenking van de gevallen. Weemoedige herdenking en feestelijke viering. Het accent ligt verschillend, maar wij gevoelen, dat zij onafscheidelijk verbonden zijn. Over de herdenking der gevallen valt het licht der zekerheid, dat hun offers niet vergeefs zijn geweest. Bij de viering der bevrijding vergeten wij niet hoevelen van de besten van ons volk op de 5de mei 1945 onthraken, voor wie niet de hoop bewaarheid werd, uitgesproken in het dichterswoord: „Maar zo ik leven mag tot de bevrijding en juichen op het overwinningsfeest”. De betekenis van beide trachten wij ons nog eens bewust te maken nu er zoveel in ons land en in de wereld overheen is gespoeld en er een generatie is opgegroeid, die noch de onderdrukking, de terreur en de moord, noch de strijd, noch ook de vreugde der bevrijding heeft gekend. Daarover nog één zo'n woord van een dichter: „En niet één van de ongeboeren zal de vrijheid ooit zo beseffen”.

Vrijheid is de natuurlijke sfeer, waarin het voor hen vanzelfsprekend is, dat zij leven. Maar toch, de jeugd van nu is gevoelig voor wat ons volk in die zware jaren heeft doorstaan en voor wat vooral vele jongeren hebben gewaagd en gedaan. Als het haar maar duidelijk voor ogen wordt gesteld.

Wij, die dit alles hebben meegemaakt, zijn de verbijsterde getuigen ervan geweest, welke donkere diepten er in de menselijke ziel kunnen zijn, tot welke waan en welke wreedheid mensen kunnen vervallen.

Maar wij hebben ook gezien tot welke ziele-grootheid mensen zich kunnen verheffen, als de hoogste waarden op het spel staan.

De oorlog, die de Nazi's indertijd hebben ontketend, was niet enkel een veroveringsoorlog, al was het al afschuwelijk genoeg, dat zij ervan uitgingen, dat Duitsland over vrijwel heel het vasteland van Europa zou gaan heersen. Zij waren tevens vervuld van een gruwelijke rassenwaan. Zij gingen ervan

uit, dat de Germanen als „Herrenvolk” ge-roepen waren, om, wat zij noemden het Jodenvraagstuk, definitief op te lossen, wat inhield, dat zij de Europese Joden trachtten uit te roeien en in de gaskamers miljoenen om het leven brachten.

Zij begonnen, als zo vaak, ook in ons land, met bedrog. Onmiddellijk na de bezetting verklaarden zij, zoals mij door de secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken en de burgemeester van Den Haag werd overgebracht, dat zij hier tegen Joden en politieke tegenstanders, ook socialisten, niets zouden ondernemen. Nederland was Duitsland niet. Een Duits officier was openhartiger. In een particulier gesprek met een Nederlands officier zei hij: „Ga er maar van uit, dat het van dag tot dag erger zal worden, dan valt het tenslotte misschien nog eens mee”. De tijd, dat het mee viel, is niet gekomen. Het heette ook, dat zij de eigen aard van ons volk zouden eerbiedigen en het zijn eigen weg zouden laten bepalen. Spoedig echter begon de vervolging der Joden, die tot de moord op meer dan honderdduizend Nederlandse Joden heeft geleid, en begonnen zij ook met hun pogingen tot gedwongen geestelijke gelijk-schakeling.

Zij waren er niet mee te vreden, als men zweeg en berustte. Zij waren erop uit de verschillende bevolkingsgroepen samen te brengen in organisaties onder nationaal-socialistische leiding, journalisten te dwingen te schrijven in Nazi-geest, de opvoeding om te buigen in hun richting. Zij hebben er des te sterker tegenstand door opgeroepen bij velen, wier menselijk medegevoel hen dreef tot pogingen om de vervolgte Joden te redden en wier karakter en overtuiging hen met weersin elke buiging voor het totalitaire stelsel deed afwijzen. Zo werd de verzetsbeweging bezielde en door nationale gevoelens en door humanitaire gezindheid en geestelijke beginselen. En zo bracht de bevrijding ons het herstel onzer onafhankelijkheid, de verlossing van terreur en de geestelijke vrijheid. Dat begin mei 1945 eindelijk heel ons land bevrijd werd heeft, wat het tijdstip betreft, nog een heel bijzondere

**een lezing voor de vara-microfoon van zondag 2 mei 1965**

betekenis gehad. Voor het westen kwam die bevrijding op het uiterste nippertje. Het was de uitredding uit diepe nood en uit dreigend levensgevaar voor allen in dit dichtbevolkte gebied. Reeds waren de rantsoenen gedaald tot 1/5 van wat een mens normaal nodig heeft en waren de sterftcijfers katastrofaal gestegen.

Maar wat slechts in kleine kring bekend was: einde april zal alle distributie eindigen, omdat er geen voorraad meer was. Op de hongersnood zou dan spoedig massale hongerdood volgen.

In koortsachtige spanning werden vertrouwelijke besprekingen gevoerd met de Duitse autoriteiten, die óók het onontkoombaar einde zagen naderen en die op het laatste moment hun reputatie nog wat wilden verbeteren door de mogelijkheid van voedselvoorziening te helpen openen. De komst, einde april, van de geallieerde bommenwerpers, die voedselpakketten afwierpen, was het eerste teken, dat de goede afloop in zicht was. En toen enkele dagen later de capitulatie werd getekend kon ons land weer zichzelf worden. De onderduikers konden te voorschijn komen uit hun schuilplaatsen, spoedig stroomden uit Duitsland de mannen terug, die er gedwongen waren tewerkgesteld en degenen, die de hel der concentratiekampen hadden overleefd. Ons volk kon, onder hoe moeilijke omstandigheden ook, naar eigen inzicht het werk van herstel en vernieuwing ter hand nemen.

Nationale onafhankelijkheid wil niet zeggen afwijzing van vrijwillige binding aan internationale organen op gebieden, waar samenwerking geboden is, maar sluit wel in handhaving van de eigen aard van ons volk, die in een geschiedenis van eeuwen is gegroeid. Daartoe behoort de vrijheid van ieder op een eigen overtuiging, godsdienstig of niet-godsdienstig, op eigen inzicht, maatschappelijk en politiek, en op het recht daarvoor vrij uit te komen en op voet van gelijkheid met anderen te worden behandeld.

Die verdraagzaamheid is ook in ons land slechts geleidelijk gegroeid. Sedert eeuwen is er, en hier eerder dan bijna overal elders, vrijheid van consciëntie geweest. Maar dat men ook andersdenkenden voluit gelijke rechten moest toekennen, dat men niet, wat men zelf voor de volstreckte waarheid hield, met overheidsgezag een heersende plaats mocht geven, dit begrip is pas langzamerhand gemeengoed geworden. Het is, voor wie menen, dat zij de eeuwige absolute, geopenbaarde waarheid bezitten, dikwijls moeilijk te verwerken, dat zij andere overtuigingen, naar hun oordeel dwalingen, als gelijkberechtigd moeten erkennen. Hier en daar hapert daaraan nog wel eens iets, in het bijzonder tegenover de buiten-kerkelijken, maar in het algemeen kan men zeggen, dat in Nederland verdraagzaamheid en eerbiediging van ieders recht om zijn overtuiging niet alleen te hebben, maar ook te uiten, steeds meer algemeen wordt aanvaard.

## het verzet

Het verzet betekende het behoud van het zelfrespect van het Nederlandse volk, het geloof in het goede, de hoop op herstel, getuigenis der liefde, stem van het geweten.

Het verzet is wellicht de kostbaarste herinnering uit onze eeuwenlange geschiedenis, ons laatste erfdeel, kostbaar en broos.

Laten wij niet om het roet en het vuil op de lamp, de gouden gloed van het licht vergeten.

Rogier van Aerde (modern Ned. auteur)

De gezamenlijke strijd tegen de pogingen tot gelijkschakeling van ons volk, heeft het besef van de waarde dier vrijheid versterkt.

**D**e afschuwelijke vervolging van het Joodse bevolkingsdeel, dat hier eerder dan elders vrijheid genoot en dat in onze geschiedenis en voor onze economische en culturele ontwikkeling van grote betekenis is geweest, heeft in ons de afwijzing van elke rassenwaan verscherpt.

Mensen, volken, rassen zijn niet gelijk, maar moeten gelijkberechtigd zijn. In dit verband kunnen wij ons ook de vraag stellen hoe wij nu, na twintig jaar, staan tegenover de Duitsers. Er is juist dezer dagen een boekje verschenen, dat de vraag opwerpt: Kunnen wij nog anti-Duits zijn? Vier schrijvers bezien de verhouding tot het Duitse volk uit verschillend oogpunt. Mij heeft daarbij getroffen een artikel, dat aandacht vraagt voor wat anti-Nazigezinden in Duitsland tijdens het Nazi-regiem hebben gedaan en hebben geleden. De schrijver wijst erop, dat de concentratiekampen oorspronkelijk, voor de oorlog, in het leven zijn geroepen om er Duitsers, allereerst politieke tegenstanders der Nazi's, in op te sluiten en te kwellen. In de jaren van het Hitler-bewind is een miljoen Duitsers in die kampen geïnterneerd geweest en de helft daarvan is er omgekomen. Veertigduizend tegenstanders der Nazi's zijn in die jaren terechtgesteld, doodgeschoten, opgehangen, onthoofd, soms met de handbijl, omdat de guillotine al te humaan werd geacht. Dat wil zeggen tien à twaalf per dag. Het verzet in Duitsland was nog onvergelijkelijk veel moeilijker en gevaarlijker dan in Nederland. Maar temidden van een bevolking, die voor een groot deel in de sfeer van machtswaan en overwinningroes leefde, hebben socialisten en communisten, protestanten van de Bekenntnis Kirche en rooms-katholieke geestelijken, vrijheidsgezinde studenten, tenslotte ook velen uit leidende kringen, een verzet geboden, dat eerbied moet afdwingen en dat de deelnemers zelf te zwaarder moet zijn gevallen, omdat zij zich moesten richten tegen het eigen land, al wisten zij, in hogere zin ook daarvan het belang te dienen. Dit op zichzelf is reeds

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct aan postzegels insluiten.

(adv.)

voldoende, om, hoezeer op het Duitse volk een zware verantwoordelijkheid drukt voor actieve en passieve steun aan de misdaden van Hitler en de zijnen, niet een oordeel uit te spreken over heel dat volk. Bovendien is inmiddels een generatie opgegroeid, die niet verantwoordelijk is geweest voor het aan de macht komen van de Nazi's, die geen deel heeft gehad aan hun misdaden en waarvan althans een groot deel beseft wat misdaan is en met verlangen ziet naar nieuwe perspectieven voor Duitsland in samenwerking met vrije volken. Zakelijke relaties zijn voor ons land reeds door onze ligging van het begin af onvermijdelijk geweest. Ook de samenwerking in internationaal verband is aanvaard. En wij mogen ook, als wij afkerig zijn van rassenwaan, niet heel een volk blijvend als vijand beschouwen. Wij kunnen niet vergeten. En vergeven is, zoals in het boekje, waarover ik sprak, terecht wordt gesteld, een begrip, dat te zeer verbonden is aan een verhouding tot personen en aan gevoelens van berouw, dan dat dit hanteerbaar zou zijn tegenover de massaliteit der gepleegde misdaden. Het is daar niet op zijn plaats. Twintig jaar na de bevrijding moeten wij echter, zonder de herinnering aan het verleden los te laten, integendeel ons voluit bewust blijven, van wat deze vreselijke ontsporing voor ons land en voor de wereld heeft betekend, in onze activiteit, in onze internationale en ook in onze menselijke verhoudingen ons richten op de toekomst. Ons volk heeft zich, toen het land bevrijd werd, voor een zware taak gesteld gezien. In de donkere periode der bezetting werd met vertrouwen uitgezien naar de wijze,

waarop die taak zou worden vervuld. In een manifest van vertegenwoordigers der verzetsbeweging werd gezegd: „Onze steden zijn verwoest, maar wij zullen ze herbouwen. Onze fabrieken zijn vernietigd, maar wij zullen ze beter herstellen. Ons land is onder water gezet, maar wij zullen het weer droogleggen.”

Deze verwachtingen heeft ons volk niet beschaamd. Al blijft vooral de woningnood nijpend, er is een ontzaglijk groot verschil ten goede tussen toen en nu. Een eenheid echter als waarop velen hadden gehoopt, is niet verkregen of behouden. Ten dele berustten te hoog gespannen verwachtingen daaromtrent op een misverstand ten aanzien van het wezen der democratie. De vrijheid van meningsuiting sluit onvermijdelijk in, dat tegenstellingen zich openbaren. Tegenstellingen in belangen, in levensovertuiging, in inzicht op elk gebied. Wil de democratie goed functioneren, dan moet van dit alles kunnen blijven en moet dat worden aanvaard, maar moet het ook binnen zekere grenzen worden gehouden. We moeten blijven beseffen, dat wij één volk zijn en dat wij nog staan temidden van spanningen en gevaren. De ontwikkeling in de wereld heeft ons stellig nog heel wat groter teleurstellingen gebracht dan die in ons land. Er ligt echter, ook in de internationale verbanden, die ons land heeft aangegaan, een mooie en grootse taak. Laat het voor ons allen een duurzame vreugde zijn, dat wij weer zijn een vrij volk in een vrij land en laten wij ons die vrijheid waardig tonen binnen ons volk en binnen de volkerengemeenschap.

W. DREES

## VAKANTIE 1965

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond heeft de volgende vakantieplannen:

### *Kinderkamp 10—12 jaar*

Ook dit jaar weer in Elspeet in huize „De Korenbloem” en wel van 17—24 juli a.s. De leiding berust bij: C. J. Oortgijsen en mej. J. van Praag.

De prijs — inclusief f 2,— zakgeld — bedraagt f 60,— per week.

Aanmelding hiervoor bij: mej. Judith van Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg, Z.H. Tel.: (070)-98 72 40.

### *Tentenkampen 13—15 jaar*

Voor jongeren van 13—15 jaar zijn er 3 tentenkampen (max. 24 deelnemers per kamp). De prijs hiervoor bedraagt f 65,— per persoon per 10 dagen.

De plaats voor deze kampen is evenals het vorig jaar op Schouwen (Burgh bij Haamstede). Het eerste kamp wordt gehouden van 20 juli—30 juli en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar, Erasmusgracht 23-III, Amsterdam, tel. (020)-8 39 19, waar men zich ook moet aanmelden.

Het 2e tentenkamp wordt gehouden van 30 juli—10 augustus.

Adres van leiding en aanmelding: de heer A. Chrispijn, Jonckerfransstraat 119, Rotterdam-1, tel. (010)-12 78 27.

Het 3e tentenkamp tenslotte is van 10—20 augustus.

Hiervoor moet men zich aanmelden bij de heer N. Kats, Troelstraweg 276, Dordrecht, tel. (01850)-57 28.

### *Trektochten Denemarken 16—18 jaar*

Er zijn dit jaar 2 trektochten per fiets en per tent naar Denemarken. Duur 14 dagen.

De eerste tocht begint op 15 juli en duurt tot 29 juli.

Leiding: de heer W. Burgerhout, Bilderdijklaan 19, Soest-Zuid, tel. (02955)-37 13, bij wie men zich moet aanmelden.

De tweede tocht is van 5 augustus tot 19 augustus.

De leiding berust hier bij de heer M. J. Touthoofd, Buys Ballotstraat 37, Den Haag, tel. (070)-39 82 47, en dit is tevens het aanmeldingsadres.

De prijs van deze trektochten bedraagt f 85,— voor 14 dagen. Daarbij komt echter nog de treinreis van Holland naar Denemarken (Flensburg). Een retour Utrecht—Flensburg bijv. kost f 85,40.

Nadere inlichtingen worden verstrekt door bovengenoemde adressen.

Giro-overschrijvingen graag op postrekening nummer 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met duidelijke vermelding waarvoor de betaling bestemd is.

# LEMMINGEN

**H**oe boeiend is de natuur. Neem nu bij voorbeeld de lemming, een soort muis en een diertje dat ons steeds weer verbaasd doet staan. Omdat ik graag goed beslagen ten ijs kom en mijn kennis van de lemming uitermate gering is, heb ik mij even bij een lemmingkundige nader gedocumenteerd.

Hij schrijft, dat het dier in het Latijn de ietwat eentonige naam van *Lemmus lemmus* draagt en dat het wijfje jaarlijks enkele malen 5 à 6 jongen krijgt. Enkele malen! Laat ons zeggen drie malen, dat zijn dan 16 jongen per jaar, waarbij wederom 8 wijfjes naar wij mogen aannemen. Die kunnen zich dan hetzelfde jaar nog vermenigvuldigen, deelt hij mee. Het is aannemelijk, dat zij een jaar later ook aan „enkele malen” toe zijn. Acht dochters met elk 16 lemminkjes leveren voor de oudelui in twee jaar 128 kleinkinderen op en — als ik goed gerekend heb — na drie jaar is de familie uitgegroeid tot 1170 lemmingen, aangenomen, dat er geen kindersterfte heeft plaats gehad. Na vier jaar komen daar nog een goede 8000 nakomelingen bij en verder hoeven wij niet te gaan. Want hoor slechts, wat de deskundige meedeelt: „Hoewel gewoonlijk niet zeer talrijk, kunnen zij zich onder gunstige omstandigheden (die echter nog onvoldoende bekend zijn) snel vermeerderen. Zij ondernemen dan, vooral in de herfst, grote trektochten en dringen daarbij door tot in het zuiden van Scandinavië. Op deze tochten, waarop zij voor geen enkel obstakel terugdeinzen, komen zij zowel tot ver in het laagland en aan de kust als op de hoogste bergtoppen. De meeste dieren komen hierbij om. Dit massale optreden vertoont een rythme van drie tot vier jaren.”

Blijkbaar ontwaakt dus in de borst der lemmingen een duistere drang tot zwerven. De oudelieden roepen hun nakomelingschap, negenduizend in getal, bij zich en begeven zich op weg. Het is zonneklaar, dat slechts enkele duizenden lemmingenparen op deze gedachte behoeven te komen om een leger van tientallen miljoenen te gaan vormen. Een indrukwekkende stoet.

Een mens is geen lemming. Hij is niet meer een geheel willoos werktuig van de natuur. Als het donker wordt, maakt hij zijn eigen licht en in het koude jaargetijde steekt hij de kachel aan. Zijn voedsel laat hij zonodig van duizenden kilometers ver komen en hij plant zich veel minder onstuimig voort dan de *Lemmus lemmus*. Maar geheel los van de natuur is hij toch niet.

Op gezette tijden maakt de donkere zwerfdrang zich ook van hem meester. Dan moet hij er uit. En nu wijs ik u op een treffende overeenkomst tussen lemming en mens. Ik herhaal nog even: „Op deze tochten, waarop

zij voor geen enkel obstakel terugdeinzen, komen zij zowel tot ver in het laagland en aan de kust als op de hoogste bergtoppen.” Wij hebben het zojuist weer beleefd. In tienduizendtallen kwamen de mensen toestromen, uit Duitsland, Frankrijk, België, Scandinavië. Niets kon hen tegenhouden. Hun stromen overspoelden de douaneposten en zelfs verkeerspleinen en parkeergelegenheden schrikten hen niet af. Het ganse laagland en de kust waren overdekt met menselijke lemmingen. En omgekeerd zullen de lemmingen uit het lage land straks doordringen tot de hoogste bergtoppen.

Van de lemmingen staat geschreven: „De meeste dieren komen hierbij om.” Zó erg is het met ons nu nog niet, hoewel er heel wat slachtoffers vallen. De mensen brengen offers die in deze wereld soms nog groter worden geacht dan het leven: Zij betalen duur voor hun zwerfzucht. Een heel jaar werken zij in het zweet huns aanschijns om behalve het brood ook nog het reisgeld te verdienen, dat hen naar de kust of de bergtop zal brengen. Eenmaal daar aangekomen kijken zij met aandacht naar de zee die in eindeloze deining voortklotst of zij trachten vanaf de bergtop omlaag ziende te ontdekken, wat zij beneden veel beter kunnen bekijken.

Het schijnt dat op velen vooral bolbloemen een onweerstaanbare aantrekkingskracht uitoefenen. Een bloem is niks. Zij zien er niets bijzonders in, dat een ui van geringe afmetingen het tot een bedwelmend geurende, fraai gekleurde en uitermate samengestelde hyacint kan brengen. Maar zij worden dol van enthousiasme als zij de grond bedekt zien met grote stijve rechthoeken. De aarde ziet er uit als een verfloos uit een bazar, bloemen zijn niet meer te onderkennen.

Het gaat de natuurliefhebbers trouwens ook helemaal niet om bloemen, het gaat hun om grote hoeveelheden. Als zij naar huis terugkeren, zullen zij dan ook geen bloem meenemen, maar enige honderden kelken aan een draad geregen. Voorzover de rommel niet al ter hoogte van Wolfheze, Rijsbergen of Denekamp van de motorkap is gewaaid, zullen zij thuis een morsige dot bladen in het vuilnisvat kunnen werpen.

Maar dat is allemaal van geen betekenis. Het voornaamste is, dat zij weggeweest zijn. Zij hebben toegegeven aan de drang om zich te verplaatsen, een drang die bij de mensen, evenmin als bij de lemmingen berust op redelijk overwegen.

Ik schrijf u dit alles een dag vroeger dan mijn gewoonte is, omdat ik morgen uitga. Met mijn wijfje, ja. En als u het weten wil: Wij hebben tien lemminkjes. Die gaan ook uit. Hoe boeiend is de natuur!

H. H.

---

## lezingen voor de radio

- di. 4 mei AVRO 15.45 uur: D. Heroma-Meilink: „Humanisme in de Verenigde Staten”
- vr. 7 mei VARA: televisie-uitzending: „Actueel humanisme” (aanvangstijd: zie programmabladen)
- zo. 9 mei VARA 9.45 uur: G. W. Huygens: „ter Braak en du Perron herdacht”
- zo. 16 mei VARA 9.45 uur: G. Stellinga: „Kennis van het geestelijk leven”
- zo. 23 mei VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „Religie zonder bijgeloof”